

"Demek esbabın tesiri yok. Müsebbibü'l-Esbabdan başka bir melce olamadığını aynelyakin gördüğünden, sırr-ı ehadiyet, nur-u tevhid içinde inkişaf ettiği için, şu münâcat birden bire geceyi, denizi ve hût'u musahhar etmiştir." cümlesini nasıl anlamalıyız?

Bu dersin daha iyi anlaşılması için vahidiyet ve ehadiyet arasındaki fark üzerinde biraz duralım:

Cenab-ı Hakk'ın her isminin galiben tecellî ettiği bir arşı ve bir mahalli vardır. O isimler, mahlûkatın umumda tecellî ettiği gibi, bir fertte de tecellî ediyor.

Kanunlar perdesi altında yapılan küllî ve umumi tecelliler vahidiyet; ise cüz'i bir fertteki veya mahlûktaki hususi ve perdesiz tecellisi ise ehadiyettir.

Meselâ her insanda beş parmağın olması umumi bir kanundur ve vahidiyetin tecellisidir. Hiçbir parmağın diğerine ve başkasının parmağına benzememesi ise umumi kanunların dışında perdesiz ve hususi bir tecellidir.

Yine her insana iki göz, iki kulak, bir burun ve sima verilmesi vahidiyet tecellisi; hiçbirine benzemeyen, hususi ve farklı bir simanın verilmesi ise ehadiyet tecellisidir.

Hz. İbrahim (as)'in ateşten, Hz. Musa'nın denizden, Hz. Yunus (as)'ın balığın karnından, Hz. Yusuf'un kuyudan kurtulması da birer hususi durumdur, kanunlara bağlı değildir ve perdesizdir.

Meselâ, bir serçe kuşunun rızıklanması, Rezzak isminin onda tecelli etmesi, Ehadiyet, bütün serçelerin ve rızka muhtaç varlıkların rızıklanması ise vahidiyet tecellisidir. Allah isminin bütün âlemlerdeki esmâ tecellilerine baktığı, Rahmân'ın en zahir manasının Rezzak olduğu düşünülduğünde bu ismin dünyadaki bütün canlılara baktığı, Rahîm isminin ise insanın mahiyetine ve bu mahiyetin yerinde kullanılmasıyla da ebedî saadete baktığı söylenebilir.

Tevhidin ehadiyet içinde inkişaf etmesi, insan nazarının her bir varlık üstünde tevhid sikkesini görüp okuması ve küllî bir tevhid makamına ulaşması demektir. Bir tek kuşun cüz'i rızkının üstünde cüz'i tecellî eden tevhid nuru, aslında küllî tevhidin bir ucudur. İnsan bundan tutarak küllî tevhide intikal edebilir ve ediyor. İşte nur-u tevhidin ehadiyetten vahidiyete doğru inkişaf etmesi de bu demektir.

Tevhid, *birleştirme, birlikte düşünme* demektir. Meleklerden, hayvanlara ve insanlara kadar bütün canlılar hayat sahibi olmakta birleşirler. Bunlardan birisine

---

hayat veren ancak tümüne hayat veren zât olabilir. Bütün canlılar rızıklanmakta birleşirler. Denizdeki bir balığı kim rızıklandırıyorsa, şehirlerde insanları, ormanlarda ceylanları da o rızıklandırmaktadır.

Her varlık Allah'ın mülküdür. Tevhid nuru şu âlemi tek elden idare edilen bir memleket olarak gösterir. Bu memleket-i Rabbaniyenin her tarafında tevhid bayrakları asılmaktadır. Şu geniş âlemdeki her varlık bir tevhid bayrağıdır, Allah'ın mülkünde asla şerike yer olmadığını ilan eder.

“Sırr-ı ehadiyet, nur-u tevhid içinde inkişaf etti.” ifadesi, “insanın tevhid nazarıyla yaptığı tefekkürü müteakip kendi nefesine dönmesi ve o geniş dairelerdeki tecellilerin bir misalinin de kendisinde bulunduğunu idrak etmesi” şeklinde anlaşılabilir.

Bütün canlıların rızıklanmasını tevhid nazarıyla düşünen insan, kendisinin de o sofrada bir misafir olduğunu düşünmeli, Rabbinin bütün canlılarda olduğu gibi onda da Rezzak ismini tecellî ettirdiğini nazara almalıdır.

Ülkenin sınırları genişledikçe hâkimiyet güçleşir, bazı şeyler gözden kaçabilir. Ama Cenab-ı Hak ehadiyetiyle her varlıkla *-tabir yerindeyse-* birebir ilgilenir. Böyle olunca her varlık her an O'na ihtiyacını arz edebilir.

İşte Hz. Yunus (as), balığın karnında bu manaları hakkalyakin hissedip dua etmiş ve Allah da onu kurtarmıştır.

Kâinatın umumunda tecellî eden isim ve sıfatlar, çok azametli ve muhit olmasından, okunması ve ihata edilmesi herkese müyesser olmuyor. Onun için Allah, o kâinatın umumundaki azametli ve muhit olan tecellî yazısını herkesin rahat ve kolaylıkla okuyabileceği bir seviye indiriyor.

İşte, kâinatın umumunda azamet ve kibriya ile tecellî eden isim ve sıfatlarına vahidiyet; onun küçük bir modeli hükmünde olan cüz'ündeki tecelliyatına da ehadiyet denir.

Vahidiyetin hüküm sürdüğü kesret ve kâinat arkasında Allah'ın Zat-ı Akdesini mülâhaza etmek, yani fikir ile görmek çok zordur. Bu yüzden akılları kesrette boğdurmamak için ehadiyet ile cüzde tecelliye ihtiyaç vardır. Basmelenin içindeki isimler sırası ile büyükten küçüğe yani vahidiyetten ehadiyete bir intikal bir gelişir. Allah ismi kâinatı, Rahman ismi dünyayı, Rahim ismi de insan mahiyetini mekân ve merkez tutmuştur ve hepsi birbirlerini gösterir mahiyettedir.